

Отже, психологічну структуру діяльності викладача можна описати як процес рефлексивного керівництва «іншою» діяльністю (діяльністю студентів). Дійсно, рефлексивні процеси, тобто процеси взаємного відображення в системі «Викладач – студент», є необхідною умовою для створення організації взаємодії, комунікації та взаєморозуміння між викладачем і студентами. Але головний момент рефлексивного керівництва – це постановка студента в позицію активного суб'єкта власної діяльності та розвиток у нього здатності до самокерування й самооцінювання своєї діяльності, тобто формування в нього особистісних механізмів саморегуляції. Останнє можна визначити одним словом – самостійність студентів у процесі оволодіння знаннями. Способи й методи організації їх діяльності можуть варіюватися: від чіткої її регламентації – до розвитку активної самодіяльності студентів, від прямих засобів впливу – до опосередкованих, пов'язаних зі створенням умов для самостійного навчання студентів [13; 14].

Як висновок можна зазначити, що педагогічна діяльність – діяльність творча. Як і в будь-якому виді творчості, в ній своєрідно поєднуються нормативні (що впливають зі встановлених законів і правил) та евристичні (створені під час власного пошуку) елементи. Справжнє виховання і навчання – це завжди творення нового, творення людини через пробудження її внутрішніх сутнісних сил. Педагогічна творчість є своєрідною, пов'язаною як із характером процесу, так і з його результатом – із особистістю, що зростає і формується. Тому педагогічна творчість є завжди співтворчістю. Щоб педагогічна діяльність давала тільки позитивні результати, викладачеві слід бути добре обізнаним із психологічними моментами такої співтворчості, особливо з психологічними особливостями відносин «Викладач – студент», адже студент, один із основних партнерів викладача по творчості, – надзвичайно складний, динамічний, неповторний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 82 – 86.
2. Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – 168 с.
3. Бабанский Ю. К. Комплексный подход к воспитанию учащихся: (В вопр. и ответах): [Справ. пособие] / Ю. К. Бабанский, Г. А. Победоносцев. – К. : Рад. шк., 1985. – 256с.
4. Левітан К. М. Особистість педагога: становлення і розвиток // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 50 – 57.
5. Маркова А. К. Психологія праці вчителя // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 61 – 65.
6. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов / Отв. ред. Ю. М. Забродин, Е. В. Шорохова. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
7. Зейгарник Б. В. Теории личности в зарубежной психологии / Б. В. Зейгарник. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1982. – 128 с.
8. George J. Posner. Field Experience: A Guide to Reflective Teaching / Posner. J. George. – Longman, N. – Y. and L., 1985. – 265 p.
9. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1985. – 148 с.
10. Выготский Л. С. Мышление и речь: Психологические исследования / Ред. Г. Н. Шелогурова. – М. : Лабиринт, 1996. – 416 с.
11. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи: Навчальний посібник для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів / О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 267 с.
12. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – М. : Педагогика, 1990. – 104 с.
13. Скульський Р. П. Навчатися бути вчителем // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 86 – 98.
14. Скульський Р. П. Підготовка майбутніх вчителів до педагогічної творчості // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 98 – 103.

УДК 378.14: 7.049.2

Городиська В. В.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА ВНЗ

У статті проаналізовано гумор як важливий ефективний виховний засіб у професійній діяльності педагога ВНЗ, зроблено акцент на необхідності використання гумору, оскільки він сприяє активізації уваги, корекції поведінки студентів та формуванню здорового потенціалу сучасної молоді.

Ключові слова: гумор, сміх, жарт, професійна діяльність педагога.

Городиская В. Использование юмора в профессиональной деятельности вузовского педагога. В статье анализируется юмор как важное эффективное воспитательное средство профессиональной деятельности вузовского педагога, сделан акцент на необходимости использования юмора, поскольку он способствует активизации внимания, корректирует поведение студентов и формирует здоровый потенциал современной молодежи.

Ключевые слова: юмор, смех, шутка, профессиональная деятельность педагога.

Gorodys'ka, V. The use of humor in the pedagogical occupation in a high school. The article analyses humor like the important effective educational means in the pedagogical occupation in a high school, it was done an accent on the necessity of the humor use, because it contributes to the attention activation, correction of the student's behavior and formation of the healthy potential by modern youth.

Key words: *humor, laugh, joke, pedagogical occupation.*

У XXI ст. освітній процес не лише постійно ефективно змінюється, а й нарощує свої потужності, стає все більш глобальним і водночас мобільним. Активні процеси неперервного розвитку та вдосконалення сучасної освіти зумовлюють нові вимоги до викладача ВНЗ, уміння використовувати під час спілкування багаті надбання лексичного і фразеологічного запасу мови для увиразнення викладу навчального матеріалу й легкого порозуміння з аудиторією. Із цією метою викладач повинен дбати не лише про інформативну насиченість лекційного матеріалу, а й про педагогічні засоби, оскільки у навчальному процесі необхідно формувати позитивні враження та емоції студентів, заохочуючи їх до самостійного пізнання.

У сучасних педагогічних ВНЗ використовується чимало традиційних і нетрадиційних засобів організації навчання. Водночас спостерігається тривожна тенденція погіршення активності сприйняття навчального матеріалу студентською молоддю, млявість уваги аудиторії, спричинені, зазвичай, малою емоційною забарвленістю і сухістю інформаційного викладу, відсутністю зацікавленості студентської аудиторії, адже пасивний аудиторний мікроклімат, який не приносить позитивних емоцій і вражень від навчання, позбавлений жвавості та яскравості у викладі матеріалу не забезпечує відповідного темпу роботи і зміни форм діяльності, викликає, зі свого боку, апатію до сприйняття інформації.

Окрім наукових знань, умінь і навичок, у професійній діяльності педагога превалює власний інструментарій, а саме творчий підхід до педагогічної справи, завдяки якому апробуються дві функції: інформативна (комунікативна) та творча (індивідуально-креативна).

Слід зазначити зростання інтересу вчених до проблеми педагогічної компетентності загалом і, зокрема, до професійної діяльності фахівця ВНЗ. Аналіз джерельної бази показує, що питання використання гумору як педагогічного засобу розглядається в науці неоднозначно. Крім того, не виявленою залишається роль гумору у професійній діяльності фахівця вищого навчального закладу.

Проблемою профілактики та розв'язання конфліктів у педагогічній діяльності засобами гумору займаються такі дослідники: О. Сафін [5], О. Лук, Ю. Тамберг, В. Іваницький [2], О. Караковський та ін. Питання особливостей використання гумору як ресурсу психологічного впливу досліджує О. Зайва [1], філософсько-психологічні фактори формування природи гумору висвітлює Т. Налісніковська, стилі та форми прояву гумору як гіпотетичні аспекти імпліцитної діагностики психологічного здоров'я аналізують Е. Носенко та І. Харченко [8]. Науковець І. Ковальова з'ясує проблему гумору як складову позитивного іміджу сучасного педагога.

Зважаючи на теоретичну і практичну значущість, а також недостатню розробленість проблеми використання гумору у ВНЗ, особливої актуальності набуває питання його діагностики. Мета статті – висвітлити значення гумору як активного засобу пізнання інформації у навчально-виховному процесі ВНЗ та довести (показати) його перевагу у професійній діяльності педагога.

Процес викладання на сучасному етапі зазнав суттєвих змін. Педагог-викладач, готуючи майбутніх колег до діяльності у загальноосвітній школі, має у ВНЗ прищепити їм любов до обраної професії та праці. А ця любов ґрунтується на радості пізнання, на задоволенні від процесу навчання. Розв'язуючи питання, який підхід обрати сучасному педагогу-викладачеві, спробуємо дати стисло відповідь.

У школі для ефективного проведення успішного уроку виникає багато перешкод, наприклад: запізнення учня на урок, харчування під час уроку, розваги у мобільні ігри, зайві втручання в урок, недоцільні запитання тощо. Як молодому педагогу впоратися з ними, не втрачаючи своєї моральної подобі, авторитету і людської гідності? У подоланні цієї проблеми суттєво допоможе важливий та незамінний педагогічний засіб – гумор.

Гумор (нім. Humor, англ., франц. humor) – різновид відображення смішного, кумедного в життєвих явищах і людських характерах, що водночас є вираженням ставлення автора до смішного і явищем художньої рецепції, “схваленням через висміювання”. Залежно від емоційної тональності та культурного рівня мовця чи автора гумор може бути доброзичливим, м'яким, інтелігентним, товариським, сумним або саркастичним, в'їдливым, нищівним, вульгарним. Основою гумору є катарсис, тобто сублімація емоцій, коли комічна реакція зумовлює нестримний сміх [4, с. 246].

Як зазначає В. Іваницький, сміх “зближає, допомагає спілкуванню” [2, с. 9], тому доречно використання гумору у професійній діяльності педагога ВНЗ є важливим засобом як міжособистісного спілкування загалом, так і педагогічного зокрема.

Гумор є складною естетико-мисленневою категорією. Його інструментами вважають жарти, анекдоти тощо. Дотепний доречний анекдот сприяє пожвавленню слухачів і оптимістичному сприйняттю навчального матеріалу студентами. Наприклад, щоб мобілізувати увагу слухачької аудиторії до сприйняття важливої навчальної інформації, лектор може використати такий анекдот : “На лекції трое студентів на гальорці дуже сильно шумлять. Викладач говорить: “Якби молоді люди на задніх рядах вели себе так само тихо, як ті, котрі грають у карти на середніх, то ті, хто сидить попереду, могли б спокійно спати”.

Як бачимо, гумор у педагогічній, зокрема викладацькій, діяльності можна використати для пробудження інтересу до навчального предмета, підвищення зацікавленості ним. Гумор допомагає викликати позитивні емоції, усунути втому, сум, роздратування у навчанні. Відсутність у педагога вмінь володіти почуттям гумору створює стіну непорозуміння між викладачем і студентом, у майбутньому – між вчителем та учнем.

Як справедливо твердив Платон, “людина... – це своєрідно продумана іграшка Бога... Це потрібно наслідувати... Потрібно жити, граючись”. Згідно з цим афоризмом, фахова діяльність сучасного педагога невіддільна від влучного гумору, як дитина не може жити без гри. Доцільне використання гумору сприяє розкутості, впевненості, невимушеності у професійній діяльності педагога, що, безумовно, успішно сприймається суб’єктами пізнання.

Гумор – це інтелектуальна гра, яка характеризується тим, що жарти на якийсь час звільняють розум від тиранії логічного мислення, дають змогу вийти за межі реальності та отримати задоволення від винахідливості та оригінальності того, хто її проводить.

Науковець І. Ковальова зазначає: “Гумор – приятель чарівності, хрещеник творчості, зведений брат розваг, повірник мудрості і, головне, володар гарного настрою. Сміх не тільки корисний для здоров’я тіла, він постачає душі животворчу енергію. Гумор розтоплює недовіру й напругу, перетворюючи їх у нагріту сонцем радість доброзичливості” [3, с. 77].

Навчальний матеріал, який викладається у ВНЗ, обов’язково має містити сегменти здивування. Як вважав Аристотель, “здивування спонукає людей до філософування”. І саме зачудування, подив, непередбачуваність процесу викладання сприяють глибшому замисленню студентів, надаючи чітких контурів запам’ятовуваному ними матеріалу.

У професійній діяльності педагога гумор може передаватися за допомогою мовної та немовної знакової систем, котрі включають вербальну (мова) (див. Додаток 1) і невербальну (немовні знаки) комунікацію. Власне вся сукупність засобів невербальної комунікації має на меті доповнення мови, репрезентацію (передачу) емоційних станів суб’єктів у комунікативному процесі.

Першим серед названих засобів невербальної комунікації треба назвати оптико-кінетичну систему знаків, що включає жести, міміку, пантоміміку.

Паралінгвістична й екстралінгвістична системи знаків також становлять “додатки” до вербальної комунікації. *Паралінгвістичною* вважають систему вокалізації мовця (якість голосу, його діапазон, тональність). Головне у житті – це дати трошки світла, якщо стало темно. Вдалий афоризм невідомого автора підтверджує необхідність періодичних змін емоційного акценту викладення матеріалу.

Екстралінгвістична система охоплює мовленнєві паузи, інші вкраплення (наприклад, покашлювання, плач, сміх тощо). Щодо останніх (плачу, сміху) італійське прислів’я проголошує: “Якщо хочеш викликати сльози – плач. Але якщо бажаєш насмішити, самому сміятися не можна”. Зауважимо, що будь-які доповнення у процесі викладання збільшують семантично значущу інформацію, але не за допомогою додаткових мовних включень, а шляхом використання “немовних” прийомів.

Комунікативний вплив як результат обміну інформацією можливий лише тоді, коли людина, що скеровує інформацію (комунікатор), і людина, що приймає її (реципієнт), володіють єдиною (або схожою) системою кодифікації і декодифікації.

Відтак успіх лекції значною мірою залежить від ерудиції лектора, яка не передається з молоком матері, а надається наполегливою працею протягом усього життя. Грунтовні фахові знання породжують переконаність і дають змогу переконувати інших.

Почуття гумору доцільне не лише під час лекцій, а й у різноманітних ситуаціях (особливо критичних), коли допомагає загасити конфлікт, уникнути його зовсім, чи запобігти йому, зняти втому, зібратися з думками, підвищити ефективність педагогічної діяльності тощо (*Див. Додаток 2*).

З огляду на викладене, слід зазначити, що перебіг лекції – це не що інше, як “температурний перепад”, тобто розпал і згасання емоцій, розвиток думки чи затухання почуттів, голосний – тихий, сумний чи веселий тембр голосу викладача тощо.

Нас неодноразово підбадьорюють доречний гумор, співчуття, похвала, вдячність, прояви уваги як своєрідні чинники утвердження значущості нашої особистості, котрі доводять, що ми цінні у світі, що нас помітили, і без яких людина має всі підстави втратити віру в себе, свої можливості, впасти у численні стресові та фрустраційні стани.

Доходимо закономірного висновку, що педагогічний гумор слід вважати своєрідним феноменом професійної культури сучасного викладача ВНЗ. Як зазначає І. Харченко, “гумор є однією зі складових професійної майстерності викладача”. Науковець виокремлює такі провідні функції педагогічного гумору:

1) допомагає створити атмосферу доброзичливості та щирості (і може існувати лише у ній), гармонізує стосунки між викладачем і студентами, виховує в останніх навички самоаналізу й самоконтролю, сприяє усвідомленню гуманістичного ідеалу;

2) свідчить про емоційну зрілість викладача, регулює психічну активність учасників педагогічного процесу, знижує рівень тривожності суб’єктів навчання, вчить їх підтримувати інтелектуально й емоційно позитивні взаємостосунки (як із однокласниками, так і з викладачами);

3) сприяє розвитку вищих інтелектуальних почуттів співрозмовників;

4) є потужним джерелом психічної розрядки, засобом усунення розумової втоми, яка супроводжує навчання, допомагає краще утримувати увагу, а отже, й засвоювати необхідний навчальний матеріал.

Як твердить І. Харченко, “вкраплення гумору в структуру навчального процесу потребує вільнішої фантазії у виборі змісту завдань, алгоритму заняття, проте повертається стороною у захопленні студентами навчальною дисципліною, вивільненні їх інтелектуального потенціалу” [8, с. 41].

І. Ковальова наголошує на необхідності постійного вдосконалення набутої майстерності у використанні гумору, аж доки вона “не стане звичкою, невід’ємною частиною вашого повсякденного життя. Тільки тоді гнучкість мислення та творчий підхід до справи будуть завжди вашою власністю і ніколи не зрадять” [3, с. 81].

Як бачимо, гумор – це не лише риса характеру, а й ефективний дієвий педагогічний засіб: “Гумор – це найсильніший засіб впливу” [7, с. 276].

Отже, завдяки гумору викладач не лише здійснює навчальний процес, а й професійно виховує студентську аудиторію. Тому педагогу необхідно частіше посміхатися вихованцям і глузувати з власних недоліків. Адже жарт над самим собою – прекрасна форма самозахисту. Наведемо приклад. Студенти прийшли на лекцію одного викладача ВНЗ, який сильно заїкався. На першій же лекції, побачивши посмішки молоді, лектор сказав: “Над заїкою сміятися не можна. Заїка від цього хворіє і врешті-решт умирає”. Іноді наприкінці заняття додавав: “Утім, даруйте, про це я вам уже заїкався”. Як правило, цього бувало достатньо. Посміявшись разом із викладачем над жартом, студенти переставали помічати його ваду.

Відомо, що сміх – найдешевші ліки. Тому так важливо педагогу запалити цю жартівливу іскру у душах своїх вихованців, уміло використовуючи гумор, і щоб позитивні емоції зігрівали й підбадьорювали дитину [3, с. 83]. Викладачеві також необхідно пам’ятати, що дотепне добре слово не потребує витрат, а цінується дуже дорого. Вдумаймося у відомий афоризм А. Франса: “У процесі навчання хороший учитель не стільки передає цінності (знання), скільки заражає учнів своїм захопленням цими цінностями”.

Отже, маємо підстави твердити, що сьогодні триває активний пошук нових підходів до професійної діяльності педагога ВНЗ. Традиційні педагогічні методи викладання розраховані на набуття аналітичних та інтелектуальних знань, умінь і навичок студентів. Виникає необхідність зміни підходу до навчальної сфери, перестановки акценту зі знань фахівця на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як ціль, і як засіб його професійної підготовки, тобто відбувається орієнтація на компетентнісний підхід педагога, в якому надзвичайно ефективним засобом впливу постає гумор.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайва О. О. Особливості використання почуття гумору як ресурсу психологічного подолання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / О. О. Зайва; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2006. – 19 с.
2. Іваницький В. В. Почему смеялась рыба? (О психологии смеха) / В. В. Іваницький // Знание – сила. – 1993. – № 2. – С. 9 – 16.
3. Ковальова І. О. Гумор – складова частина позитивного іміджу сучасного педагога / І. О. Ковальова // Наукові записки кафедри педагогіки. – Вип. 5. – Х. : Константа, 2000. – С. 76 – 85.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. – Т.1. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВУ “Академія”, 2007 – 608 с. (Енциклопедія ерудита).
5. Сафін О. Д. Профілактика та розв’язання конфліктів у педагогічній діяльності засобами гумору / О. Д. Сафін // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 5. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_5/11soddzg.pdf
6. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / ред. кол. І. О. Дзерін, М. П. Бажан, О. Т. Гончар. – К. : Наукова думка, 1983. – 544 с.
7. Станкин М. И. Психология общения : курс лекций / М. И. Станкин. – М. : Институт практической психологии, 1996. – 296 с.
8. Харченко І. А. Сила педагогічного гумору / І. А. Харченко // Рідна школа. – 1992. – № 2. – С. 41 – 45.

УДК 378.147:371

Сгадова В. В.

професор кафедри педагогіки та психології ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ СТУДЕНТІВ ЯК ВИД ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА

У статті проаналізовано історію становлення теорії управління, розкрито сутність поняття «управління» та структурні елементи моделі управління викладачем навчанням студентів.

Ключові слова: управління, цілі, методи, функції, стилі управлінської діяльності викладача.

Сгадова В. В. Управление обучением студентов как вид профессионально-педагогической деятельности преподавателя. В статье проанализирована история становления теории управления, раскрыта сущность понятия «управление», а также структурные элементы модели управления преподавателем обучением студентов.

Ключевые слова: управление, цели, методы, функции, стили управленческой деятельности преподавателя.